

І РОЗДІЛ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ

УДК 378

*Кремень В.Г.,
м. Київ, Україна*

ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН

Абсолютно об'єктивні цивілізаційні зміни й тенденції розвитку, характерні для людства в цілому і для України зокрема, складають підґрунтя сучасних змін в освіті. Перехід від індустріального виробництва до суспільства інформаційних технологій, а потім – до суспільства знань, глобалізаційні процеси, що охоплюють усі сфери життя і діяльності – це ті зміни, без урахування яких на національному рівні країна не може обрати правильний напрямок розвитку. Загальні тенденції доповнюються тими, що мають власне український характер: продовження ствердження української держави і незалежності, перехід до нового типу відносин – суспільно-політичних і економічних, духовних та ін. Тільки врахувавши усі тенденції, а краще – передбачивши їх вплив на майбутні події, ми зможемо забезпечити ефективну освітянську діяльність, результатом якої буде підготовлена, конкурентоспроможна молода людина, що повністю відповідає професійним і суспільно-громадським вимогам майбутнього життя. Є кілька напрямів, які передбачають безумовні зміни у підготовці учня, учителя й усієї системи освіти.

Небувале раніше зростання динамізму суспільного розвитку – одна із тенденцій нашого часу. Знання, інформація, технології сьогодні змінюються скоріше, аніж одне покоління людей, тому зміна, змінність стає не виключенням, а обов'язковою, однією з найбільш характерних рис життя людини і суспільства. Це вимагає від нас – освітян – формувати людину, зугарну жити в системі постійно змінюваних координат, спроможну сприймати і творити зміни, здатну відокремити розумні зміни від нерозумних. У свою чергу актуалізується завдання в навчальній діяльності не просто давати суму знань, або забезпечувати творче їх засвоєння, хоча ця функція завжди залишиться. Значно більше актуалізується завдання навчити дитину навчатися впродовж життя, і виробити не тільки уміння і навички навчатися, а й потребу в цьому. Третє завдання – навчити використовувати знання в практичній діяльності – професійній, суспільно-громадській, побуті. Перетворити знання з мертвого вантажу на методологію поведінки людини, основу прийняття рішень. За великим рахунком – добитися, аби знання стали підґрунтям діяльності людини. Іншими словами – утвердити знаннєву людину. Лише так можна досягти рівня знаннєвого суспільства, яке вибудовуватиме свою діяльність на основі отриманих знань. Це конче необхідно для того, аби країна займала достойне місце у сучасному і тим більше у майбутньому світі. Освітяни, усвідомлюючи необхідність змін, мають підвести до цього громадську думку.

Людина інноваційного мислення, інноваційного типу культури, здатної до інноваційного типу діяльності – лише така людина може бути конкурентоспроможною, такі люди можуть скласти мобільне суспільство, мобільну націю. Тому формування інноваційної людини – нагальне завдання освіти. У нас надмірно консервативна нація. Ця проблема виникла не сьогодні, вона значно протяжніша в нашій історії, тому іще й нині ми уособлюємо пасивний тип діяльності. Сьогодні краще бути зверхактивним ніж надмірно пасивним.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ

Інший напрямок змін, які обумовлені як цивілізаційними процесами, так і внутрішньо українськими – треба виховувати людину більш самодостатню, людину вільну. У сучасному світі суттєвим чином розширюється комунікативне середовище, в якому проживає людина, зростає і міжособистісне спілкування. Безумовно, інформаційні, контактні впливи суперечливі, і для того, аби людина залишалась сама собою, а тим більше, щоб була ефективною у будь-якому виді діяльності або громадянському співіснуванні, вона має аналізувати усі ці впливи і діяти свідомо, відповідним чином реагуючи на інформацію та контакти. Це означає, що ми маємо формувати людину в особистісному відношенні більш розвинуту.

Сучасна цивілізація позначається розвитком демократії. Демократія – це не тільки форма самовиявлення, самоствердження людини. Демократія має чисто прикладний економічний характер, вона дає можливість кращого самовиявлення, а отже в більшій мірі самореалізації і забезпечення ефективнішого розвитку суспільства. Для того, аби наша країна була дійсно демократичною, а не такою, якою є сьогодні, ми повинні мати не тільки демократичних президента, прем'єра чи парламент – це бажано. Головне для демократії – мати критичну масу людей, здатних жити в демократичних відносинах, і не здатних жити в авторитарному суспільстві. Не кажучи вже, що для України ця проблема особливо важлива – нехтування людиною супроводжувало нас, наших попередників впродовж століть – перед нами стоять більш серйозні завдання в плані формування демократичної особистості, ніж перед іншими народами Європейського континенту. В цьому плані ми маємо змінити відносини й у навчальній діяльності. Суб'єктно-суб'єктні відносини, в яких активні обидві сторони, значно важчі для педагога. Але для чого те навчання впродовж 11 чи 12 років, яке не сприяє особистісному розвитку, яке формує людину в авторитарному середовищі? Вступивши в самостійне життя, людина, навіть несвідомо, вимагатиме авторитарних відносин і демонструватиме їх, створюючи й авторитарне суспільство. Ніколи не буде динамічного демократичного розвитку в нашій країні, якщо ми орієнтуватимемося на такий тип відносин. Тому не стільки заради освіти, скільки заради майбутнього держави, нації і кожної окремої дитини, які сьогодні приходять до школи, ми повинні прагнути і стверджувати демократичний тип відносин із людьми. Формування самодостатньої, вільної, демократичної особистості повинно бути завданням усіх нас по відношенню до дітей.

Людиноцентризм і дитиноцентризм – серцевинні ідеї змін в освіті і суспільстві. Переконали, що наше доросле суспільство зможе бути ефективним, гуманним і демократичним, якщо ми утвердимо людиноцентризм у суспільному житті як створення умов для плідної діяльності кожної людини в суспільстві. Дитиноцентризм в освіті – це не проголошення гасла «Все краще – дітям», і це не любов до дітей взагалі як таких. Це – виокремлення у кожній дитині її сутнісних особистісних рис і максимально можливе наближення навчання і виховання цієї дитини до її конкретних здібностей. Ідея дитиноцентризму має проходити червоною ниткою в усіх змінах реформації і модернізації системи освіти. Врешті решт це є й оцінкою стану самої освіти. За великим рахунком, те, що ми можемо і повинні робити в школі – допомогти дитині пізнати себе, розвинути на основі її сильних сторін і здібностей. Ставши дорослою, людина найкращим чином, максимально себе реалізує і буде щасливою, бо займатиметься притаманною для неї справою, професійно й ефективно; і суспільство розвиватиметься динамічно і несуперечливо, оскільки так діятимуть мільйони людей.

З цієї позиції надзвичайно важливий і відповідальний крок у реформуванні нашої освіти – перехід до профільного навчання. Його успішне здійснення дозволить наблизити навчання дитини до її здібностей і життєвих планів, зробити освіту більш дитиноцентричною. Вчені НАПН України працюють над методологічним і методичним забезпеченням профільного навчання, зокрема над підготовкою відповідних підручників і навчальних посібників. Але, на наш погляд, потрібна також серйозна структурна

перебудова старшої школи. Зокрема доцільно створити, в усякому разі у містах, профільні ліцеї, де б переважно і здійснювалась профільна підготовка старшокласників. Про прогресивність цієї ідеї свідчить не тільки досвід розвинутих зарубіжних країн, а й результати незалежного тестування, які є суттєво кращими в учнів профільних навчальних закладів. Потрібно також збільшити набір на базі 9 класів у технікуми і ПТНЗ, де найкраще можна забезпечити технологічний профіль навчання. Але для цього слід зміцнити їх матеріальну базу, серйозно укрупнити професійно-технічні навчальні заклади.

Поряд з цим доцільно наголосити, що ми не зможемо задовольнити європейські вимоги до вищої освіти, не створивши потужних регіональних університетів на базі існуючих, нині часто малокомплектних, вузькопрофільних, без достатніх наукових і педагогічних шкіл.

В контексті нових соціокультурних вимог до освіти і вчителя, це озброєння фахівців будь-якого профілю новітніми технологіями, серед яких інформаційно-комп'ютерні займають провідне місце. Не будучи прибічником перебільшення значення комп'ютерної техніки, маю зазначити, що чотири функції її безумовні. Перше, це шлях до комп'ютерної грамотності, без якої все важче молодій людині знайти достойну роботу. По-друге, це засіб до індивідуалізації та інтенсифікації навчальної діяльності – комп'ютер у майбутньому може призвести до зміни її класно-урочної форми. Третє, комп'ютер, підключений до Інтернет та інших систем – це шлях до пізнання і до ключ знань з усього світу. Четверте, комп'ютер відкриває шлях до нової форми навчальної діяльності – дистанційного навчання, яке також є надзвичайно важливим, особливо з утвердженням необхідності навчання дорослих протягом життя.

Тісно пов'язане з вищезазначеним наступне. Людина в майбутньому все більше буде жити не в національному, а у глобальному просторі. Ми маємо готувати людину до того, аби вона була ефективною в глобальному просторі. Прогрес будь-якої країни – України чи Росії, навіть США, не можна уявити як суто національне завдання. Воно не може успішно вирішуватись на національному рівні – прогрес набув загальноцивілізаційного характеру. І тільки та країна, яка перебуває в контексті загального розвитку цивілізації й органічно взаємопов'язана з іншими країнами, може ефективно розвиватись.

Глобальний простір передбачає не тільки спілкування країни з країною, а й здатність людини спілкуватись із іншими людьми. Тут постає проблема здійснення в освіті України мовного прориву. Повинна відбутися лінгвізація освітньої діяльності в країні: вивчення трьох мов як обов'язкових для наших дітей. Державна українська, англійська (або інша західна) і російська (або інша в залежності від національних потреб). І вивчити три мови цілком реально за теперішніх шкільних програм. Я вважаю абсолютно безплідною і соромною суперечку про російську чи українську мову. Ми, начебто, розписуємося в тому, що наші діти безталанні. Це від нашого хуторянства, відсутності досвіду і відомостей про те, що робиться у світі. Як правило, у країнах Європи знають по три мови. У Монголії – обов'язкове вивчення англійської мови у середній школі, і це – далекоглядне рішення: у цій державі через покоління з'явиться мобільна нація, яка буде здатною функціонувати у глобальному просторі. Наше завдання – здійснити мовний прорив у нашій державі, і для цього є усі підстави.

Однією із серйозних проблем в освіті є формування у дітей сучасної системи цінностей. Ми повинні надзвичайно відповідально до цього ставитися. Формуючи ті цінності, які вже віджили або відживають, залишаємо дитину, людину неконкурентоспроможною в контексті світоглядно-моральних аспектів і цінностей сучасного світу. Є багато чого, над чим маємо працювати. Як ми не ляляли б ринкову економіку – іншого не дано, це найефективніша система. Відповідно до системи суспільних відносин слід формувати систему цінностей, яка дозволила б несуперечливо влитися в сучасне суспільство кожній особистості. Скажімо, ставлення до багатства. У нашого покоління виховували негативне ставлення до багатства, хоч підсвідомо ми розуміли, що без грошей і фінансово-економічного забезпечення неможливо жити.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ

Вважаю, що до багатства теж треба формувати відповідне ставлення – шану і повагу. Формувати в дітей бажання стати багатими. Але – чесно багатими. Бо чесно зароблене багатство – це прогрес суспільства і всього людства. Найбагатша людина світу – Білл Гейтс. Уявімо, що його не було б: не було всього того, що зроблено в світі його компанією. Багатство цієї конкретної людини відображає надзвичайно суттєвий момент у прогресі людства. Звичайно, до багатства більшості наших багатіїв важко сформувати шану й повагу, та й не треба цього робити. Але до багатства як такого, до орієнтації, аби людина була заможною, – повинно.

Надзвичайно важливим для розвитку країни є питання патріотизму, національного єднання. Глобалізація – не тільки зближення народів і націй, це загострення й небувала раніше конкуренція між державами, між націями, розповсюдження цієї конкуренції у загальнопланетарному масштабі. Тільки та держава, та нація, яка матиме максимально згуртоване, об'єднане населення, яке в найбільшій мірі усвідомить свої національні інтереси у сфері політики, економіки та ін., в найбільшій мірі зможе захистити свої інтереси у конкуренції з іншими державами і народами, створити ліпші умови для громадян своєї країни. Це важливіше для України, що ми стали державою, коли світ уже був поділений на сфери впливу. Нам тим більше треба робити сміливі рішучі кроки самоствердження у світовому просторі. Формування єдності України, формування патріотичних почуттів має не тільки самоцінність, але й цінність суто прагматичну.

Водночас постає і питання традицій суспільства. Маємо зрозуміти, що не всі наші традиції є такими, яких необхідно дотримуватись. Традиції, які віджили, або відживають, маємо найшвидше забути, звільнити майбутні покоління від їх оков. І навпаки, нові норми, які стверджують себе і є розумними, слід запроваджувати в усіх сферах, починаючи, скажімо, з питання вищої освіти. Досі ми часто зустрічаємось із висловом: ми багато готуємо юристів, економістів тощо. Говорячи подібне, люди не розуміють, що час неосвіченості минув, забагато освічених в принципі не буває, а сьогодні тим більше. Вища освіта, як колись початкова, потім середня, стала обов'язковою. Вища освіта стає обов'язковим етапом не тільки у професійному, а й взагалі у розвитку людей. Тільки та країна, яка буде мати максимальну кількість людей із максимально високою освітою, зможе створити той «гумус», який дозволить впровадити інформаційно-комунікаційні технології, які можна впроваджувати лише підготувавши до цього людину, суспільство, а на цьому фундаменті прагнути досягти суспільства знань. Так, функція вищої освіти в підготовці фахівців залишається, але вона є не єдиною. Ми маємо якомога більшої частині молодих людей дати якомога вищу освіту.

В.Г. Кремень

ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН

Автор зазначає про необхідність формувати людину, зугарну жити в системі постійно змінюваних координат, спроможну сприймати і творити зміни, здатну відокремити розумні зміни від нерозумних. В статті розкрито сучасні тенденції у освітньому та культурному середовищі, та вказано на необхідність кардинальної реформ із збереженням кращих тенденцій традиційної освіти та обережним введенням новітніх розробок та інноваційних технологій.

В.Г. Кремень

ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Автор отмечает о необходимости формировать человека, способного жить в системе постоянно изменяемых координат, способную воспринимать и творить изменения, способную отделить разумные изменения от неразумных. В статье раскрыты современные тенденции в образовательной и культурной среде, и указано на необходимость кардинальной реформы с сохранением лучших тенденций традиционной системы образования и осторожным введением новейших разработок и инновационных технологий.

V.G. Kremen

EDUCATION IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY SOCIOCULTURAL CHANGES

The author notes the need to form a man who would live in a constantly changing system of coordinates, ability to perceive and create change, ability to separate reasonable from unreasonable changes. The article deals with modern trends in educational and cultural environment, and the need to fundamental reform to the preservation of beams of trends of the traditional system of education and careful introduction of the latest developments and innovative technologies.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2010

УДК 378

*Товажнянський Л.Л.,
м Харків, Україна*

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВЦІВ УНІВЕРСИТЕТУ В СТВОРЕННІ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І КОНСТРУКЦІЙ

Коли створювався наш університет, його метою було створення нових технологій і нових конструкцій, підготовка спеціалістів для промислових підприємств, які розвивалися на той час в Україні.

*Недолік не в грошах,
а в людях і даруваннях
робить слабкою державу*

Вольтер

Ми даємо багато грошей на науку не тому, що ми багаті, а ми багаті тому, що даємо багато грошей на науку.

(із промови Президента США)

Створення НТУ "ХП" як Харківського практичного технологічного інституту було обумовлене промисловістю, яка швидко розвивалася на півдні Росії. В 1870 р. - Харків великий промисловий центр України, в якому діяло 79 заводів і фабрик.

У грудні 1870 р. з Петербурзького практичного технологічного інституту прибув проф. Вишеградський І.О., і проф. Ільїн Н.П. для обґрунтування вибору місця й майбутнього напрямку підготовки інженерів.

30 січня 1871 року на зборах Харківського міського суспільства обговорюється питання про будівництво технологічного інституту. Було виділено 50 тис. рублів на будівництво.

1885 рік відкритий Харківський практичний технологічний інститут, в який було прийнято 125 студентів: 80 на механічне й 40 на хімічне відділення.